

Alsó-Fehér vármegye rövid története

A régi Magyarország erdélyi részén található. 3575 km² kiterjedésű. Északon Tor-da-Aranyos, Keleten Kis-és Nagy-Küküllő, Délen Szeben, Nyugaton Hunyad vármegye határolja. A Kárpát medence leghegyesebb vidéke ez. Domborzatát folyók szabdalják. A Maros, mely eleinte a határát képezi, északkelet-délnyugat irányban átlósan metszi földjét s az erdélyi Érchegységhez illetve a Bihar hegységhez tartozó csoportjait a bal parton elterülő (már az erdélyi felföldhöz számított) alacsonyabb dombvidéktől elválasztja. A Maros jobb partján emelkedik – túlnyomóan már havasi jellegű Ompoly-Aranyosmelléki és Ompoly-melléki-hegység.

Az előbbi az Aranyostól az Ompolyig terül el és nagyobb része a vármegyére esik. Természeti szépségekben bővelkedő, vadregényes, szaggatott hegység, melyet számos mély hasadékvölgy szel. Legmagasabb csúcsai az 1300 métert is meghaladják (Dimbó 1371 méter, Vulkoj 1351 méter, Csórai szirt: 1440 méter).

Az Ompolyon túl a Marosig az Ompoly-melléki-hegység alacsonyabb ugyan (Grohács 1103 méter, Brádia 1123 méter) mindazon által fővonalán csak nehezen járható és erdei utak visznek át. Mindkét hegység zord és terméketlen, de sok az erdeje és legelője.

A Maros völgyének Nagyenyed és Sárd közt fekvő dombos és termékeny része Erdélyi Hegyalja néven ismeretes. (Jó bortermő vidék.) A Maros bal parti dombos vidéke

200 és 500 méter közötti magasságban terül el. (A belső erdélyi felföldhöz számítják. A Nagy-Küküllő és a belé ömlő patakok öntözik.) A vármegye jelentősebb folyói: Maros, Nagy-küküllő, Ompoly és a Sebes. Nagyobb tavai nincsenek.

A megye keleti részén az éghajlat kellemes, mérsékelt, míg nyugaton zord, esőben bővelkedő. Gyulafehérvárott az évi középhőmérséklet 9,6 C°. A legmelegebb hónap (július) legmagasabb hőfoka 20,6 C°, a leghidegebbé (január) -3,3 C°.

Földjének csak egyharmada alkalmas földművelésre. 1908-as adatok szerint: 135 179 ha szántóföld, ebből 104782 ha bevetve, a többi ugaron.

A bevetett területek mintegy harmadán (42003 ha) kukorica, a többin őszi búza (31792 ha), tavaszi búza (9009 ha), rozs (1577 ha) árpa (1835 ha) és zab (6171 ha) termesztése folyik.

Ennek megfelelően a termés kukoricából a legjelentősebb (577792 mázsa), és kevesebb a búza (360127 mázsa) A többi gabonanemű termés jelentéktelen, kivéve a zabot, melyből 45922 mázsa az éves produktum. Egyéb terményei közül meg kell említeni a kendert és a hegyi réteken termelt lucernát és bükkönyt.

Kertjei 6081 hektáron terülnek el. Szőlő 1966 hektár, melyen 1908-ban 36404 hektoliter bort termeltek, melyből a legjobbak a czelnai és csombordi nedűk. Rét és kaszáló: 6269 ha, legelő: 46 315, nádas: 140 ha.

Kiterjedt erdőterületeinek (90677ha) több mint a fele (48323 ha) bükkös, 39709 ha. tölgyes és csak 2645 hektár fenyves. A fatermelés nem jelentős mert az erdők kihasználtsága túl nagy valamint harmadrészüik nincs tervszerű kezelés alatt.

Állatállománya (1895. évi adatok szerint): 76632 szarvasmarha (túlnyomóan magyar erdélyi fajta), 7597 ló, 264 öszvér és szamár, 54308 sertés, 153692 juh, 3389 kecske és 272302 baromfi.

A legjobb gulyák Drassóban, Obrásán, Monorán és Sorostélyon találhatóak. 173 községben méhészkednek (köpük száma 5255, a méhtermékek értéke 36432 K.) A folyók gazdagok halban.

A vármegye nyugaton nagyon gazdag ásványokban, ezek közül az arany a legjelentősebb. Arany és ezüstbányái Abrudbánya, Bucsum, Verespatak, Zalatna, Trimpol és Valea Doszoluinál vannak. Az arany és ezüstbányászat eredménye az abrudbányai és zalatnai aranybevaltó hivatalokban és zalatnai kohónál 800-1000 kg arany és 5-600 kg ezüst körül van.

Marosújváron és Vízaknán jelentős sóbányák vannak, a termelés az előbbinél (1908) 519311 mázsa kősó és 110557 mázsa ipari só, az utóbbinál 25373 q kősó. A marosújvári sóbánya ekkor Magyarország legnagyobb sóbányája. Ásványvizei közül híres a túri keserűvíz, de jelentősek a marosújvári és a vízaknai sógyógyfürdők is.

Lakossága lassan emelkedik: 1869-ben 188702 fő, 1900-ban 209836 fő volt., 1909 végén 229943 főre becsülték. A terület hazánk leg­sűrűbben lakott vidékei közé tartozik, népsűrűsége 59,3 fő/km².

Anyanyelve tekintetében 36360 magyar, 7953 német és 166099 oláh alkotja a népességet. A magyarság csak lassan gyarapszik 1890-ben 15,6%, 1909-ben 17%. Leginkább szórványban élnek, nagyobb tömbben csak a marosújvári és a nagyenyedi járásokban, valamint a városokban találhatóak. A

lakosság vallás megoszlása: 11226 fő római katolikus, 80211 fő görög katolikus, 87210 fő görög keleti, 7170 fő evangélikus, 21296 fő református, valamint 1315 fő unitárius és 3903 főnyi izraelita közösség.

1000 lakosra 1908-ban 36,7 születés, 26 haláleset, 9,7 házasságkötés esett. A természetes szaporulat 1000 lakos után 10,7 volt. Foglalkozások szerint a lakosság túlnyomó része őstermelő (74,2%), bányász és kohász 4,9%, iparral 6,8%, kereskedelemmel 1,5%, közlekedéssel 1,3% foglalkozik. Közszolgálatban áll vagy szabad foglalkozást űz 3%.

A tényleges keresők száma: 101559 (76792 őstermelő, 3381 bányász, 6285 iparos, az eltartottak száma 110793.

Ipara és kereskedelme jelentéktelen, legnagyobb gyártelepei a marosújvári ammóniák és szódagyár (250 munkás), a gyulafehérvári Johanna gőzmalom és ipari szeszgyár, öt mezőgazdasági szeszgyár, a nagyenyedi épületlakatos gyár, könyvnyomda és papírárugyár, a zalatnai ércolvasztóval kapcsolatos vegyészeti gyár és a gyulafehérvári téglagyár. A kereskedelemmel kapcsolatban a gabonaforgalmon kívül (piacok: Balázsfalva, Gyulafehérvár és Nagyenyed) a marha, gyümölcs, tojás és cserkéreg jönnek számba mint kiviteli cikkek. A vármegyében három ipartestület és három betegsegélyező pénztár van.

Hitelintézetei: 4 bank, 14 takarékpénztár, 15 szövetkezet, összes betét 1549100 korona (1908). Kézizálogkölcson intézet kettő van. Közlekedési hálózatát 145 km állami út, 479 km törvényhatósági út, 679 km községi közlekedő út, és 687 km községi diülőút alkotja.

Vasúti vonala 1559 km hosszú, ebből 103 km állami, a többi magánvasút. Legfontosabb vonala az Arad-Tövisi, mely a Maros völgyén halad végig, ebből Alvincznél az Erdély-Délvidék vasút (Szászvároson át Nagyszeben felé) és Gyulafehérvárnál a Gyulafehérvár-Zalatna vasút ágazik ki, mindkettő a MÁV kezelésében. A Maroson

tutajozás is folyik. A vármegyében 28 posta és 22 távíróállomás van, a távbeszélő állomások száma 176.

Közművelődési viszonyai kedvezőtlenek. Az összes népességből csak 25,9 %, a 6 év-nél idősebb népességből 30,5% tud írni és olvasni (összesen 56 195 fő.) Az iskolába be nem íratott tanköteles gyermekek száma 12030 fő. A vármegyében 505 iskola van, úgymint 22 kisdedővő 1695 növendékkel, 251 mindennapi elemi (közte 46 állami), 187 általános, 17 gazdasági ismétlő, 8 iparos, 3 kereskedelmi inasiskola és 5 polgári. Az itt tanulók száma összesen 22 658 fő, ebből 17926 mindennapi elemi és 490 a polgári iskolákba jár.

További iskolái két tanítóképző (Nagyenyeden református és Balázsfalván görög katolikus.) Itt 194-en tanulnak. Három gimnázium (Balázsfalván görög katolikus, Gyulafehérvárott római katolikus és Nagyenyeden református) 1186 tanuló van. Két hit-tudományi főiskola (Gyulafehérvárott római katolikus, Balázsfalván görög katolikus) 119 tanuló van. Egy vincellér iskola Nagyenyeden, egy bányászati iskola Verespatakon, egy kőfaragó és kőcsiszoló ipari iskola Za-latnán 75 tanulóval, egy börtöniskola (Nagy-enyed) 293 tanuló, egy emberbaráti tanintézet 19 tanulóval. Összesen 505 tanintézet 26 239 tanulóval. Közigazgatásilag 8 járásra oszlik és területén 4 rendezett tanácsú város van, 13 nagyközség, 164 kisközség, 147 pusza és telep. A körjegyzőségek száma 55. A községek általában kicsinyek, 2000-nél több lakója csak 12-nek van. A városok után (Gyulafehérvár 11 507 lakos, Nagyenyed 7494 lakos) legnépesebb Abrudfalva 4977 lakossal. A vármegye székhelye Nagyenyed, és 7 képviselőt küld az országgyűlésbe.

Egyházi tekintetben a 13 római katolikus község az erdélyi püspöki egyházmegyéhez (kalocsai egyháztartomány) van beosztva. A görög katolikus egyházak közül 131 a gyulafehérvár-fogarasi érseki, egy a

lugosi püspöki egyházmegyéhez (gyulafehérvár-fogarasi egyháztartomány), a 109 görögkeleti egyház mint az erdélyi érseki egyházmegyéhez tartozik. A 15 „ágotai” és a 40 református egyház az erdélyi egyházkerülethez van csatolva. Zsidó anyakönyvi kerület 3 van.

Igazságügyi tekintetben az egész vármegye a kolozsvári királyi ítélőtábla kerületéhez beosztott gyulafehérvári törvényszékhez tartozik. Területén 6 járásbíróság van (Gyulafehérvár, Marosújvár, Abrudbánya, Balázsfalva, Nagyenyed, Vízakna. Az első kivételével mind telekkönyvi hatáskörrel rendelkeznek.), királyi közjegyzői székhely van Gyulafehérvárott, Nagyenyeden, Abrudbá-nyán, és Balázsfalván. A vármegye az aradi közjegyzői és a kolozsvári ügyvédi kamara területéhez tartozik.

Hadügyi tekintetben a kisenyedi és alvinczi járás a 64., Vízakna városa a 31., és a vármegye többi része az 50. hadkiegészítési parancsnokság, valamennyi pedig a nagyszebeni 12. hadtestparancsnokság területéhez tartozik, továbbá a 21. és a 23. számú honvédelmi parancsnokság területéhez tartozik, a 68. és a 74. népfelkelési járáshoz. Csendőrségi szárnyparancsnokság Nagyenyeden van, amelyhez az egész vármegye nagyenyedi és balázsfalvi szakaszra osztva 18 csendőrőrssel tartozik.

Az egész vármegye a nagyenyedi pénzügyigazgatóság alá tartozik, van 4 adóhivatala (Nagyenyed, Balázsfalva, Abrudbánya, Gyulafehérvár), pénzügyőrsége Nagyenyeden, pénzügyőri bizottsága ugyanott, valamint Gyulafehérvárott. A kolozsvári ipari és kereskedelmi kamara hatáskörébe tartozik a vármegye. Államépítészeti hivatala Nagyenyeden van, posta és távírdai tekintetben azonban a kolozsvári igazgatósághoz, s a közutakat illetően a kolozsvári kerületi felügyelőséghez van beosztva. Erdészeti szempontból a nagyszebeni erdőfelügyelőséghez tartozik, a kincstári erdők részben a kolozsvári erdőigazgatósághoz, részben a szász-

sebesi erdőhivatalhoz tartoznak. A községi volt úrbéres erdők kezelésére Nagyenyeden és Gyulafehérváron járási erdőtisztai állások vannak szervezve. Nagyenyed állami állatorvosi kerület székhelye, melyhez az egész vármegye tartozik, de a borászati és szőlészeti kerület valamint filoxéra biztos székhelye is itt található. A 13. kultúrmérnöki kerületi hivatal szintén Nagyenyeden van. Vármegyében 17 gyógyszerár, 8 kórház (300 ágyal), 37 orvos, 1 sebész és 133 bába van.

A megye története

Már a rómaiak is lakták a tájat. Számos régészeti lelet bizonyítja, hogy Apulum (a mai Gyulafehérvár) castrumát a legio I. adjutrix és XIII. gemina Kr. u. 115–117-ben építette és Dácia hadparancsnoksága oda tette székhelyét. Utóbb Apulum nevezetes polgári municipium és Dácia legvirágzóbb városa lett, mely gyakran volt helytartók székhelye. A tartomány pénzügyigazgatósága és pénzverője is ott volt. A hegyekben nagyban űzték a bányaművelést. Erre vonult (Apulumról Sarmizegethusa felé) a rómaiak egyik fő hadi útja is, majd idővel a gepidák és a gótok betörése elpusztította ezeket a virágzó gyarmatokat is.

A magyarok letelepedése után (...és persze az után is, hogy Szent István győzött a területet uraló erdélyi Gyula felett, majd pedig itt hatalmas kiterjedésű vármegyét alapított) a vármegye területe a keresztény hitélet, valamint az állami és haditevékenység legfontosabb helyei közé tartozott. Alsó-Fehér a XI–XII. században részekre szakadt és kikerült területéből Szászföld, Brassóvidék, Fogarasföld, Küküllő és Hunyad vármegye is. Szent László király Gyulafehérvárt tette az általa alapított első erdélyi katolikus püspökség székhelyévé (...valamint a vármegye központjává) és a vármegye a magyarság „védőbástyája” volt. A mongolok betöré-

sekor –1241-ben – Gyulafehérvárral együtt Alsó-Fehér vármegye nagy része is elpusztult, és az elnéptelenedett területet szászokkal (Nagyenyed) és oláhokkal (a hegyes vidékek) telepítették be.

A törökök – Hunyadi János maroszentimrei győzelme dacára (1442) – több ízben fenyegették a vármegyét vérengző betöréseikkel. 1550-ben Izabella királyné is Diód várában keresett menedéket előlük. Az 1601-es évben Mihály oláh vajda pusztította a vidéket, amíg Básta az erdélyi segédhadakkal Miriszlónál meg nem verte.

Erdély különállása idejében Alsó-Fehér mindig fontos szerepet töltött be. (A XVI–XVII. században fejedelmi központ.) Gyulafehérvárt laktak és temetkeztek az erdélyi vajdák és fejedelmek, valamint ugyanitt fontos országgyűléseket tartottak. Bethlen Gábor itt alapította 1629-ben az első erdélyi főiskolát. 1658-ban azonban a török ismét elpusztította a várost, így került a Bethlenkollégiummal együtt a vármegye székhelye is Nagyenyedre. A belső villongások végét az 1687-es esztendő hozta el, midőn az erdélyi rendek Balázsfalván Erdély visszahódolását Lotharingiai Károly herceggel aláírták. 1744-ben Alsó-Fehér és Felső Fehér megyékre vált szét, 1848-ig az Erdélyi Nagyfejedelemség megyéje. 1867–1918 között ismét a Magyar Királysághoz tartozott és központja ekkor Nagyenyed volt.

A XVIII-ban itt kezdődtek meg az oláhok zavargásai. 1784-ben innen indult Hóra-féle paraszfelkelés. 1848-49-ben az oláhok Nagyenyeddel együtt a vármegye nagy részét sikeresen elpusztították, majd a Szabadságréten (Campu libertatu) a magyar nemzettel szemben állást foglaltak. Ezek a sorozatos csapások meggyengítették az egykor uralkodó magyar elemet, és azóta képezi az oláh népelem a földműves és pásztornép nagy többségét, miután az Érchegeység német telepeit is magában olvasztotta. Alsó-Fehér vármegye végleges alakját az 1876-os

XXXIII. törvénycikk által nyerte el.

1918. december 1-2-án a Gyulaféhér-várott ülésező erdélyi románok nemzeti gyűlése kimondta a „nagy egyesülést” a Román Királysággal amely ugyan már nem létezik, de Erdély és így Alsó-Fehér területe ma is Románia része.

A megye fontosabb települései

ABRUDBÁNYA ■ (Abrud, Altenberg): Város az erdélyi Fehér, majd Alsó-Fehér vármegyében; Gyulaféhérvártól északnyugatra, ma Romániában. 1270-ben említik először az oklevelek. A 14. században nemesfém bányászatáról nevezetes (arany, ezüst). 1569-ben Abrudbányán jelent meg Karádi Pál nyomdájában ismeretlen szerzőtől a Komédia Balassi Menyhért árultatásáról c. politikai dráma. 1784: novemberében a mócok elpusztították a várost, ugyanez a sors érte 1849. május 26-án.

ALVINC ■ (Vintul de Jos): Város Gyulaféhérvártól délnyugatra, Fehér, majd Alsó-Fehér megyében, ma Romániában a Maros partján. II. András idejében említik először, mikor az alvinci sóvámról van szó. A 13. század második felében már jómódú város volt, százak lakták. 1540-től kezdte el építtetni kastélyát Fráter György, akit 1551. december 17-én itt gyilkoltak meg Sforza-Pallavicini tábornok emberei Castaldo utasítására. Bethlen Gábor fejedelem ide telepítette le a vallásuk miatt Magyarországból elüldözött anabaptista iparosokat és habán fa-zekasokat. Az alvinci kastélyban született 1814-ben Kemény Zsigmond író.

BALÁZSFALVA ■ (Blaj): Település a Kükölli völgyében, Medgyestől nyugatra Fehér; majd Alsó-Fehér megyében ma Romániában. Neveztek Szancsal; Herboldfalva néven is. 1252-ben Herbold ispán fiáról, Balázsról kapta nevét. Az 1330-as években már egyháza is volt. 1687. október 27-én, hosszas

tárgyalások után Teleki Mihály és Lotaringiai Károly herceg Balázsfalván szerződést írt alá. 1738-ban Inocentin MicuKlein görög katolikus püspök ide tette át székhelyét és székesegyházat is építtetett. 1744-ben a püspöki zsinaton tiltakozott az erdélyi országgyűlés románokról szóló törvényei ellen. 1747-ben nyomdát alapítottak a városban. 1755-ben görög katolikus román gimnázium kezdte meg működését. 1848. május 15-25. között Balázsfalván gyűltek össze az első román nemzeti gyűlés küldöttei, s állást foglaltak a románok nemzeti elismerése ügyében, az arányos országgyűlési képviselő kérdésében, az iparszabadság és az Unió dolgában. Ugyanezen év szeptember 16–28. között a második balázsfalvi gyűlésen nem ismerték el az Uniót, 1861 májusában az erdélyi románok újabb gyűlése román nemzeti kongresszus összehívását kéri az uralkodótól. 1868. május 15-én adták ki a Balázsfalvi Nyilatkozatot; melyben az erdélyi románok Magyarország és Erdély uniója ellen foglaltak állást, s ragaszkodtak Erdély autonómiájához. 1872 júliusában az erdélyi románok balázsfalvi értekezlete emlékiratot intézett a kormányhoz a románok nemzeti kívánságairól.

GYULAFEHÉRVÁR ■ (Alba Iulia, Weißenburg, Karlsburg): Város Erdélyben, a Maros mentén, Fehér vármegyében, Nagyenyedtől dél-délnyugatra, ma Romániában. A 2. században a rómaiak itt alapították meg Apulumot, mely megerősített katonai tábor volt. A 9. században bolgár uralom alá került, akik Belgrádnak nevezték. A 10. században a Gyulák birtokolták, vezéri hely volt. Püspökségének alapítását I. István idejére datálják. Már a 11. században nagy és virágzó város volt. I. László király építtette ki a káptalanokat, az egyik legfőbb hiteles hely volt az országban. Püspöki egyházmegyéje 13 főesperességre oszlott. A tatárjárás idején a város teljesen elpusztult. 1277-ben az erdélyi százak Gaan (János) vezetésével megrohták és kifosztották. IV. (Kun) László adomá-

nyokkal kárpótolta Gyulafehérvár lakóit. A 13. század végén ágostonrendi, domonkos szerzetesek és bencés apácák éltek a városban. 1291 februárban a szászok, a székelyek, a románok és a nemesek gyulafehérvári gyűlésén III. András kiadta 1290-es dekrétumát. 1310–1320 között keletkezett a *Gyulafehérvári sorok* elnevezésű 15 soros nyelvemlék. 1442 márciusában Mezd bég Erdélybe betört seregét Hunyadi János Gyulafehérvár mellett állította meg. 1456-ban a Szent Mihály székesegyházban temették el Hunyadi Jánost, majd fiát, Lászlót is. 1512-ben Lázói János főesperes reneszánsz stílusú kápolnát épített a székesegyházhoz. 1452–1690 között a független Erdélyi Fejedelemség központja volt, jelentős kézműiparral; kereskedelemmel és élénk kulturális élettel. 1546–1552 között a Fráter György és Izabella királyné közötti viszálykodásban többször megostromolták a várost. 1558. augusztus 31-én Izabella itt ölette meg az erdélyi rendi ellenzék vezetőit, Bebek Ferencet és a két Kendi fivért, majd utólag hűtlenségi pert indított ellenük. 1566-ban és 1568-ban hitviták színhelye volt a város, ahol Méliusz Juhász Péter református, Dávid Ferenc unitárius és Blandrata György katolikus lelkipásztorok vitáztak egymással, eredménytelenül. 1571-ben Gyulafehérvárron halt meg János Zsigmond. 1572-ben itt jött létre az első román püspökség. 1591-ben hosszas előkészületek után, Báthori Zsigmond hívására jezsuita szerzetesek érkeztek Erdélybe, s megnyitották gyulafehérvári rendházukat és iskolájukat. 1599-ben Mihály vajda, 1600-ban Basta, 1603-ban Székely Mózes előtt nyíltak meg a város kapui. 1612. augusztus 12-én itt végezték ki Nagy András hajdúgenerálist. 1614-től Bethlen Gábor fejedelmi székhelyévé tette a várost. 1622-ben ide szállította Kássáról az érseki nyomdát. 1620-ban főiskolát alapított. 1629. november 15-én itt halt meg a nagy fejedelem. 1641-ben itt jelent meg Lorántffy Zsuzsanna fejedelemasszony bibliai idézetgyűjteménye,

1648-ban az első teljes román nyelvű Újszövetség, a *Noulu Testamentu*, Stefan Simion fordításában. A török többször feldúlta a várost (1658, 1661, 1662), de mindannyiszor talpra állt. 1704 áprilisában Thóroczkay István generális és Orlay Miklós brigadéros csapatai elfoglalták Gyulafehérvárt. Július 8-án Rákóczi Erdély fejedelmévé választották. 1715-ben építették fel a ma is meglévő várat. Ebben az időben nevezték (németül) Karls-burgnak. 1785. február 28-án itt végezték ki az erdélyi román parasztfelkelés két vezetőjét, Horeát és Closceát. 1792-ben Battány Ignác püspök csillagvizsgálót létesített. A település az 1848–1849-es események alatt mindvégig osztrák kézen maradt. 1868-ban létesült az Arad–Gyulafehérvár vasút. 1912. június 11-én a románok nagygyűlésen tiltakoztak a hajdúdorogi görög katolikus egyházmegye létesítése ellen. 1918. december 1-2-án ülésező erdélyi románok nemzeti gyűlése Gyulafehérvárron mondta ki a Román Királysággal való egyesülést.

HOLDVILÁG ■ (Hoghilag): Település Fehér, majd Alsó-Fehér megyében, Vízaknától északra, ma Romániában: A 14. században mint az egresi ciszterci apátság birtokát említik. 1562 májusában a közsékelyek fegyveres felkelését itt verte le a fejedelmi had. 1704 január 28-án Guthi István kuruc ezerekeskapitány székelyekből álló serege vereséget szenvedett Holdvilágnál Tige császári ezredes csapataitól.

KENYÉRMEZŐ ■ (Cimpul Pinii): Terület Erdélyben Alvinc és Szászváros között, a mai Románia területén. 1479. október 13-án Báthori István országbíró és Kinizsi Pál temesi ispán hadai itt semmisítették meg az Erdélybe betört török sereget, melyet Ali, ruméiai beglerbég vezetett.

MIRISZLÓ ■ (Mirásláu): Település Fehér, majd Alsó-Fehér vármegyében, ma Romániában, Gyulafehérvártól északkeletre. 1600. szeptember 18-án az egyesült erdélyi és királyi seregek Miriszlónál verték meg Mihály

vajda csapatait.

NAGYENYED ■ (Aiud): Város a Maros mentén, Fehér, majd Alsó-Fehér vármegyében, ma Romániában. 1293-ban említik, mint a gyulafehérvári káptalan birtokát. Német lakosság népesítette be, kereskedő- és bortermelő-központ volt: A 16. században több országgyűlés színhelye, 1637-ben I. Rákóczi György fejedelem papírmalmot alapított itt: 1658-ban tatárok dúlták fel a várost. 1662-től a Gyulafehérvárról elmenekült főiskola itt nyitotta meg kapuit., 1676-tól Pápai Páriz Ferenc volt a város orvosa. 1704. március 13-án Tige császári ezredes katonái feldúlták a várost. 1849. január 8-án a román felkelők felgyújtották, a főiskolát elpusztították. 1784–1848 között református püspöki székhely volt. A nagyenyedi kollégium 1862-ben épült fel újra; Mikó Imre könyvtárat és közetgyűjteményt adományozott az intézménynek. A nagyenyedi főiskola tanárai között volt Apáczai Csere János; Pápai Páriz Ferenc. Tanítványai közül kerültek ki Bethlen Miklós, Kőrösi Csoma Sándor, Kemény Zsigmond, Bolyai Farkas, Áprily Lajos és Sütő András.

RADNÓT ■ (Iernut): Település régebben Fehér vármegyében, majd Küküllőben, Marosvásárhelytől nyugatra, ma Romániában. 1300-ban említik először. 1553. június–júliusában nemesi részgyűlés színhelye volt. 1665-ben és 1687-ben erdélyi országgyűlést tartottak itt.

SZENTIMRE ■ (Sintimbru): Település Gyulafehérvártól északkeletre, ma Romániában. 1314-től gyakran tartottak itt vármegyei gyűléseket. 1442 márciusában Mezőid bég betört Erdélybe, s március 18-án. Szent-imrénél vereséget mért Hunyadi Jánosra: 1662-ben erdélyi országgyűlés színhelye volt, mélyen

16 elmenekült főurat fej- és jószágvesztésre ítélték.

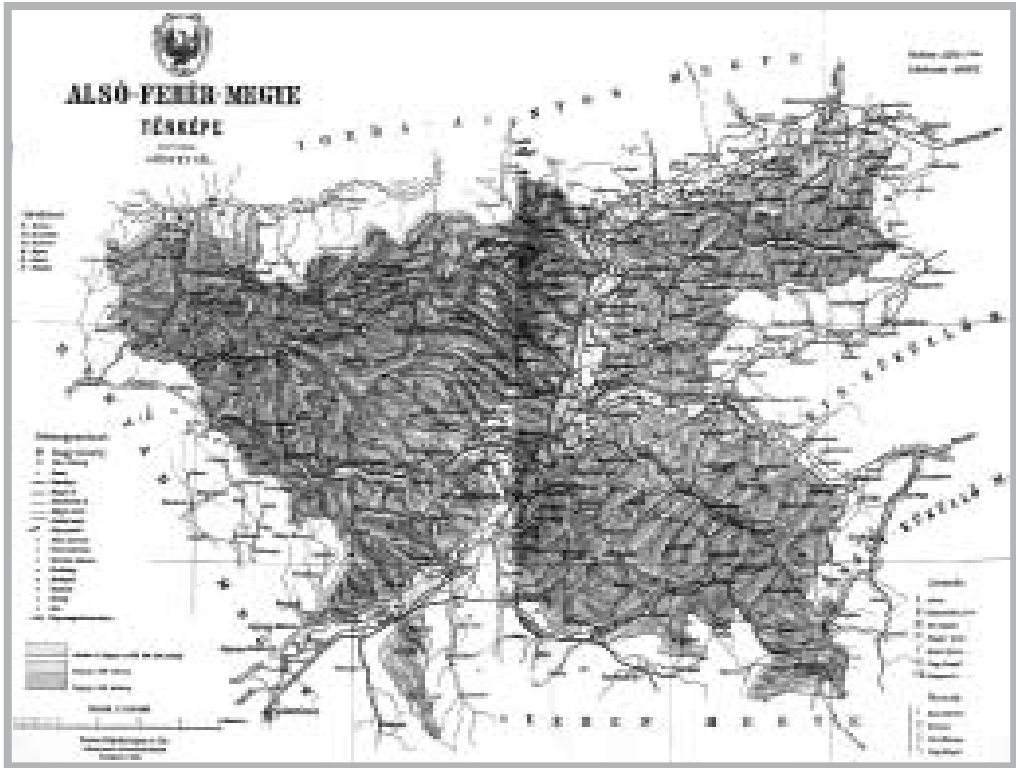
TOPÁNFALVA ■ (Cimpeni): Település Fehér megyében, majd Aranyosban, ma Romániában, Abrudbányától északra. 1784. december 31-én Horea és Closca hadát Topánfalvánál verte le a királyi hadsereg.

TÖVIS ■ (Teius, Dreikirchen): Település Fehér, majd Alsó-Fehér megyében, Nagyenyedtől délre, ma Romániában. 1269-ben említi egy oklevél. 1449-ben építették fel a tövisi ferences templomot, 1602. július 2-án Báthori Zsigmond hívei Tövisnél szenvedtek vereséget Basta generális hadától. 1872-ben kapott vasútvonalat.

VÍZAKNA ■ (Ocna Sibiului, Salisfodium): Település Fehér megyében majd Alsó-Fehérben; Szebentől észak-északnyugatra, ma Romániában. Sóbányájáról volt nevezetes, mely részben a szebeni prépost tulajdona volt. 1849. február 4-én Puchner császári. tábornok a támogatására érkezett orosz hadsereggel Vízaknánál megverte Bem tábornok seregét.

ZALATNA ■ (Zlatna, Schlatten): Település Gyulafehérvártól nyugatra, Fehér, majd Alsó-Fehér megyében, ma Romániában. A 13. század végén említik először az oklevelek, mint az erdélyi káptalan birtokát. Aranybányászat folyt itt, nevét is erről a nemesfémről kapta. II. Géza király szász bányászokat telepített ide. 1357. november 28-as dátummal I. Lajos megerősítette a kiváltságlevelét, s engedélyezte, hogy ugyanolyan kiváltságokat élvezzen, mint a többi bányaváros.

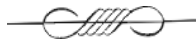
FEJES BÁLINT

GALLÓ KRISZTIÁN

A magyar királyi 2. pánfélshadosztály galíciai harcai

IV. rész

A szovjet főparancsnokság intézkedése alapján a Konyev marsall által vezetett 1. Ukrán Front bal szárnyán lévő 18. hadseregnek és az 1. gárdahadsereg bal szárnyán küzdő alakulatoknak Horodenka és Kolomea térségéből kellett Kolomea-Nadworna-Dolina-Skole, valamint Horodenka-Ottynia-Stanislau-Kalusz-Stryj irányába támadniuk,

szétzúzva az 1. magyar hadsereget és megte-remtve egy Munkács–Ungvár irányú támadás feltételeit. A támadás napjaul július 23-át jelölték ki.

Az ellenség már korábban is végzett tapogatódzó támadásokat a VII. hadtest állásai ellen. Július 12-éről 13-ára virradó éjjel a szovjetek benyomták a 16. gyaloghadosztály